

סיכוי ההגנה של מדינות קטנות

(דעות ומגמות במחשבה הצבאית)

א.

קיים הבדל עצום בין מצב־הרוח שהיה שורר בעולם אחרי מלחמת־העולם הראשונה, בשנות 20—1918, לבין זה שבשנות 47—1945, אחרי מלחמת־העולם השנייה. אז, באותן השנים, האמינו בני־אדם שהם לוחמים את „המלחמה לשים קץ למלחמות“; גל גדול של פאציפיזם אידיאליסטי עבר על העולם. פירוק הזין היה האידיאל והאופנה כאחד. ואילו כיום, בעולם חסר־האשליות, מדברים כבר על תקופה חדשה של „בין מלחמה למלחמה“; במקום תקווה נשתלט הפחד על הלבבות, ובמקום אמונה כלשהי קיים אצל הכל הריאליזם המפוכח והמר. אז ראו בחבר־הלאומים את הגורם הפודה והמציל משואה חדשה, ואלו עכשיו אין איש מאמין יותר ביכולתו של ארגון האומות המאוחדות למנוע מלחמה חדשה.

ב.

מצב־רוח זה משתקף בספרות ובעתונות הצבאית בכל ארצות העולם, ביחוד בעתונות הצבאית המופיעה בארצות הקטנות. גם תקציב־ההגנה של המדינות הללו מעידים על כך. דניה הגדילה את תקציב הגנתה כמעט פי־שבעה, מ־40 מיליון קרונות ל־270 מיליון, ונורבגיה — פי־ששה, מ־20 מיליון קרונות ל־181 מיליון, ונוסף על כך — סכומים גדולים לצידוד חדש לצבאה. בשנת־התקציב 1946/47 תפס תקציב ההגנה:

בנורבגיה	—	19%	מכל תקציב המדינה.
בדניה	—	14%	„ „ „
בשבדיה	—	26.8%	„ „ „
בשווייצריה ¹	—	47.5%	„ „ „

מתפשטת הדעה, כי מקום אחד בלתי־מוגן, כל־צרכו מסכן לא רק את הארץ הבלתי מוגנת למדי אלא את כל שכנותיה. הירחון השבדי „Ny Military Tidskrift“ („עתון צבאי חדש“) מבקר בחריפות את העובדה, שבנורבגיה נחלשו בזמן האחרון המאמצים לקימום הצבא במסגרת „תכנית שלוש השנים“, וכי חלק מן הטירונים שוחרר לפני גמר אימונם. „האומות המאוחדות

(1) גובה אחוז ההוצאות הצבאיות בשווייצריה נובע, כמובן, מהמבנה הפדרטיבי של המדינה, בה שורה של צרכים באה על סיפוקה במסגרת תקציב־הקנטונים, ומעלה את אחוז ההוצאה הצבאית בתקציב הפדרלי־המרכזי; ואלו במדינות הסקנדינביות מוסבר הוא ע״י תכניות הביצורים וציודם־מחדש של הצבאות, לאחר גמר המלחמה („תכנית ג' השנים“ הנורבגית למשל) — המערכת.

כשלעצמן אינן מבטיחות את השלום" — כותב העתון ומוסיף, שאומה בלתי-מוגנת בין המעצמות הגדולות מעוררת חוסר-בטחון; ראשית-כל — לעצמה, ושנית — לכל מערכת היחסים הבינלאומית.

ג.

המדינות הקטנות, המקריבות סכומים כה עצומים להגנתן, אינן חוששות לאפשרות של התקפה על-ידי אחת המעצמות השכנות, שכוחן הצבאי שווה או דומה לכוחן-הן. מפחדות הן מפני התנגשות-בין המעצמות הגדולות — ולקראתה הן מתכוונות. כוונתן להגן על הניטרליות שלהן בתוך התנגשות מקפת-עולם זו, ולסכל את נסיונות הגדולים לבלוע את הקטנים ולהכלילם ב"תחומי השפעתם" ובתוך ארגונו של "המרחב" שלהן.

השאלה העומדת איפוא כיום בפני המדינות הקטנות, היא איפוא: היש להן בכלל סיכויים להגן על עצמן במלחמה חדישה, עם מטוסים המונעים בכוח-ההדף או הרקטות, מטוסים-ללא-טייס, הרדאר והפצצות האטומיות. אכן, קל מאוד לגנרל מרשל לכתוב בדו"ח הסופי שלו על המלחמה, כי "העולם אינו מתחשב התחשבות רצינית ברצונו של החלש"; המדינות הקטנות, שהן חלשות מטבע ברייתן בהשוואה למעצמות הגדולות, שואלות את עצמן: איזהו מקומן, ומה סכויי קיומן, בעולם ה"חזקים" האכזרי הזה. שלוש הפצצות האטומיות שהוטלו מאוירונים אמריקאים בזמן המלחמה (פצצת-הניסוי שהוטלו במכסיקו-החדשה, ושתי הפצצות ה"ממשיות" שהוטלו על הירושימה ונאגסאקי) עלו תשעה מיליארד פראנק שווייצריים — מדגיש כתב צבאי שווייצרי אחד — וסכום זה הרי עולה בהרבה על כלל הוצאות שוויצריה למען הגנתה במשך כל שנות-המלחמה. אין פלא, איפוא, שקצין שווייצרי צעיר שואל את עורכו של הירחון הצבאי הנפוץ ביותר בארצו: "האם אפשר בכלל למדינה קטנה להקים צבא ולהחזיקו בכדי שיהיה ביכולתו להשתתף במלחמה מודרנית?" ואותו קצין צעיר טוען, שגם למדינות הקטנות יש צורך בפצצות אטומיות. כי חוסר פצצות אטומיות פירושו — הזמנה למתקף. הקטנים, אומר הוא, צריכים למלא על-ידי כושר-המצאה את החסרון בכוח האדם. בכוח החמרי והכספי ובפוטנציאל-המלחמה בכלל. אחרים טוענים נגדו כי לא היתה זו אלא איוולת, אילו שוויצריה, למשל, היתה מנסה לייצר פצצות אטומיות: דבר זה היה בולע את כל האמצעים הדרושים לצרכי-הגנה אחרים, וכושרה ליצור פצצות-אטום לעולם לא היה מגיע לזה של מעצמה גדולה. נוסף על כך, התגמול הצפוי לארץ קטנה במלחמה אטומית עלול תמיד להיות חמור יותר מהנזק שהיא עשויה לגרום ליריבה.

ד.

ויכוח דומה מתנהל בנוגע לסוגים אחרים של נשק מודרני: האם דרושות לארץ קטנה רקטות רחוקות-טווח (במתכונת נשק ה-V של הגרמנים)? האם יש איזו תועלת בחיל-אוויר, העלול להישמד משך שעות מספר

מחמת העליונות המספרית בלבד של אוירוניי־האויב? וכיון שארץ קטנה לעולם לא תהיה המתקיפה, אלא המותקפת, — האם לא נכון יותר לרכו את המאמצים בהכנת נשק אנטי־מטוסי? האם יש ערך ותועלת למדינה קטנה בהכנת כוח־משורין, שעה שהעליונות המספרית של טנקי האויב עלולה להכריעו בבתי־אחת? האם לא היה זה יותר מועיל להתרכז בהכנת נשק אנטי־טנקי? ולסוף: האם יכולה מדינה קטנה להקים ארגון־ראדאר יעיל?

על הכיוון הכללי של המחשבה הצבאית בארצות הקטנות אפשר ללמוד מתוך העובדה, שרובן שקלו והחליטו נגד "יצור זין־V". ובעד קיומו של חיל־אוויר, כתב צבאי שויצרי טוען נגד הכנת קלעים אלו בנימוקים דלקמן: האפשרויות הכספיות והתעשייתיות של מדינה קטנה אינן מספיקות כדי להתחרות באפשרויותיהן של מעצמות גדולות. בדיוק כמו בויכוח על הפצצה האטומית טוען הוא, כי הנזק שמדינה קטנה יכולה לגרום ליריבתה הגדולה על ידי פצצות־V, אינו מספיק כדי להטיל אימה על מתקיף חזק, שהרי בין כך מוכן ההוא לשאת נזק רציני למען השגת מטרתו. ומה שמכריע עוד יותר מן הנימוק הראשון הוא, כי אין ערך מעשי לפצצות־V בשביל ארצות קטנות, כיון שכיכרות־השיגור שלהן עתידות ליפול עד מהרה לידי האויב. כשאין למדינה קטנה כוח הגנה מספיק להבטיחה מפלישה.

אף־על־פי שאין הכתב השויצרי אומר זאת בפירושו, הרי המסקנה שיש להוציא מדבריו היא, שחיל־הרגלים נשאר כוח המלחמה העיקרי של מדינה קטנה. לאותה מסקנה הגיעו גם סופרים צבאיים נורבגיים, בחקרם את הצורך והאפשרויות לקיים כוח משורין. הטנקים הדרושים לצבא הנורבגי, אומרים הם, צריכים להיות מטיפוס שאפשר להניח כי יהיה שימושי בתנאי הנוף הנורבגי. כל נשק משורין (למשל תותח־שריון) צריך להיות נע־בכוח־עצמו ונתון לפיקוד של מפקדות בדרגות גבוהות (ולא ברשות הבטליונים). כדי שאפשר יהיה להעבירן במהירות ממקום למקום. נידות זו של כוח משורין דרושה במיוחד לארץ קטנה, שכן אפשרויותיה הכלכליות אינן מרשות לה להרבות בנשק יקר זה, ורק על ידי העברה מהירה וריכוזו במקום וְדְרוּש, אפשר להפיק ממנו את התועלת המכסימלית. מכאן מגיעים הנורבגים למסקנה, שסיכויי ההגנה של ארצות קטנות טבועים בעיקר בשימוש רחב במוקשים, ובחמרי נפץ בכלל. פירוש הדבר, שכל איש־רגלי צריך לדעת איך להשתמש בחמרי נפץ בתפקידיהם השונים, וחיל־רגלים מאומן לכך יהיה החיל העיקרי של מדינה קטנה.

כתב שויצרי מבטא אותו רעיון בתמונה יפה: סיכויי ההגנה של שוויצריה — אומר הוא — טמונים לא במספר הטנקים שלה, אלא באלפי חיילי הרגלים, העומדים כל אחד בשוחת־הקלע שלו וחמרי נפץ בידו, מוכנים לפעולה נגד אלפי הטנקים של האויב. המשל על "דוד וגלית" נפוץ

ומקובל בספרות הצבאית של המדינות הקטנות. — ועל לקחו הטקטי האמיתי של סיפור זה עוד נעמוד.

בעוד ששוללים בדרך כלל את הכנת קלעי־v, ומתמרמרים על הזלזול בחשיבות חיל־הרגלים, ומעיינים באופן יסודי בצורך התאמת כוח־משורין לאפשרויות ולנסיבות המיוחדות של ארצות קטנות. — מדגישים בתוקף את הצורך בקיומו של חיל־אוויר בכל מדינה ומדינה.

בתשובה לשאלת הקצין השויצרי הצעיר, האם יש עוד ביכולתן של מדינות קטנות להקים ולהחזיק צבא אשר יוכל לעמוד במבחן של מלחמה חדישה, מנמק העורך של „הירחון הצבאי השויצרי הכללי“ את דרישותיו להחזקת חיל־אוויר שויצרי כדלקמן: (א) מספר מטוסים של אוירונים, ולא רק לצרכי סיור, דרוש לכל מדינה בזמן מלחמה; אך אם לא יהיה קיים חיל אויר בזמני שלום, לא תהיה אפשרות לאמן בעוד מועד רורבה של טייסים בהיקף גדול. (ב) אם אין מטוסים ברשות הצבא בזמני שלום — לא תהיה גם אפשרות לאמן את גייסות־הקרקע בפעולה אנטי־מטוסית וכן בשיטות פעולה עם כוחות טיס. (ג) חוסר חיל אויר יגרע הרבה מאמנותן של ארצות זרות בכושר ההגנה העצמית של שויצריה.

כתב שויצרי אחד — והנאמר על ידו לגבי ארצו משקף את מצבן וצרכיהן של רוב המדינות הקטנות — מדגיש, שחיל האוויר השויצרי היה סוג החיל היחיד בארצו, שהגיע במלחמה האחרונה לשירות פעיל, בהגינו על ניטרליותם של שמי שויצריה. לניטרליות של המדינה הכרחיים אוירונים, והטיפול הנדרש צריך לספק שלושה תנאים: — הם צריכים להיות מוכנים לפעולה תוך זמן קצר מאוד; עליהם להיות בעלי מהירות המראה ו„טיפוס“ גדולה; ועליהם להיות בעלי כושר טיסה מהירה בגובה עצום.

דרישות אלה יוכלו למלא אך ורק אוירונים המונעים על ידי „מנוע־הדחף“, אלה מוכנים לפעולה תוך זמן קצר (לפי שאינם נזקקים ל„התחממות“ מנועיהם), יש להם מהירות־ההמראה הדרושה והם יכולים לפעול עד לגובה של 15 ק"מ. נוסף לכך, מתאימים „מטוסי הדחף“, לדעת אותו כתב שויצרי, לארצות קטנות, מאחר שייצורם זול יותר, הם חסכוניים בצריכת הדלק, ומנגנון שירות הקרקע הנדרש בשבילם אינו גדול. אך יחד עם חיל־אוויר המורכב מ„מטוסי־דחף“, דרוש לארץ קטנה, לפי דעה זו, גם ארגון־אתראה יעיל של ה„ראדאר“.

הכתבים הנ"ל אינם רוצים בחיל אויר „איסטרטגי“ — ז. א. אינם מאמינים שארץ קטנה יכולה להקים חיל־הפצצה לטווחים ארוכים; דרישתם היא לחיל אויר טקטי בלבד, שתפקידיו שלושה: (א) הגנה על ניטרליותם של שמי הארץ; (ב) תמיכה בחילות־הקרקע (כרזרב נייד של „עצמת אש“ ולהגנה על חילות־הקרקע); (ג) תצפית וסיור.

כנימוקים נוספים לקיום חיל־אוויר טקטי כזה מציינים את הרעיונות

הבאים: א) אין להניח כי שוייצריה תעמוד לבדה במערכה נגד-מעצמה גדולה (במקרה כזה — הרי בין כך לא יוכל חיל-האוויר שלה להחזיק מעמד אלא שעות ספורות בלבד; יש לחשוב כי שוייצריה תהיה מותקפת רק בתוך התנגשות יותר רחבה, שתקיף את כל אירופה, לפחות, אם לא את העולם כולו (כזה שונה מצב מדינות אירופה מזה של כמה ארצות בחלקי העולם האחרים). על-כן לא כל הכוח האווירי של האויב יפעל נגדה²). ב) אוירוני הקרב בעלי מנועי ה"דחף" מתאימים יפה לנשיאת קלעים "רקטיים" — ורקטות אלו הריהן הנשק האנטי-טנקי היעיל ביותר³. ג) לחיל אויר כזה יש אפשרויות פיזור גדולות: בשוייצריה, למשל, קיימת אפשרות לבנות מוסכים בתוך מערות (גם מלאכותיות), ולסלול "רצועות-המראה" שראשיתן בתוך המערות והן מובילות את האווירן ישר מן המוסך לנקודת ההמראה.

כל הנימוקים האמורים באים להצדיק את התכנית לרכישה הראשונה של מאה אוירוני "דחף" מסוג "ואמפיר" של מפעלי דה-האולנד הבריטיים, שמהירותם המינימלית היא 175, ומהירותם המכסימלית — 850 ק"מ לשעה.

אשר לכוח משורין ולחשיבות חיל-הרגלים, מגיעים השוייצרים לאותן מסקנות שאליהן הגיעו הכתבים הנורבגיים. גם הם חושבים כי עבר זמנם של הטנקים הכבדים ושטנק העתיד יהיה מהיר, קל-תנועה ומשורין רק כדי לעמוד בפני אש של נשק-קל ורסיסי פגזים. והם מוסיפים: "לפי שלעולם לא נוכל להעמיד כוח משורין חזק, נצטרך לרכוש את מאמצינו באמצעי הגנה אנטי-טנקית".

יסודם של הרעיונות האלה הוא, שהמדינות הקטנות מוכרחות להעריך את האלמנט האנושי מעל לגורם הטכני. אין פירוש הדבר, כותב אחד הסופרים הצבאיים, שאדם ינסה לעצור רכב-קרב בגופו, ע"י שישתרע וישכב לפני גלגליו. הכוונה היא כי הטנק ייעצר בפעולת חומר הנפץ שבידי אותו רגלי היושב ומחכה לו לטנק בשוחת-קלעים מוסתרת.

"סוף-סוף" — אומרת פילוסופיה צבאית זו של הקטנים — "אין המכונות מופעלות אלא על ידי אנשים, והתפקיד הצבאי היסודי נשאר שריר

(2) אכן, בעלי דעה זו שוכחים. אולי את סגולתו המיוחדת של נשק האוויר: לרכז במהירות — ולעתים הרי נדרש הדבר רק לפרק זמן קצר — את מהלומותיו לעבר מטרה מסוימת, כל זמן שהיא נמצאת בטווח מסוים ממרכזיו (וזה חל כרגיל על ארץ קטנה) — המערכת.

(3) בדומה לכך הוכה חיל-השריון הגרמני, שניסה להתפרץ אל חוף הים, ליד אבראנש בראשית אבגוסט 1944, בימי הבקעת החזית בנורמנדיה ע"י האמריקאים — המערכת.

וקיים — להגיע לאנשים אלה, המפעילים את המכונות, ולהשמיעם על מכונותיהם".

במלחמה האחרונה נבצרה עפי' רוב דרך זו מאת המתגוננים. על ערים גדולות ועל ארצות שלמות השתלט האויב מן האויר. הוא יכול היה לעשות כך משום שמסביב בסיסי מפציצי היתח, "טבעת" ששמרה עליהם, ו"טבעת" זו אי-אפשר היה לפרוץ. זו לא היתה אלא "טבעת" צבא, והערים הגדולות והארצות השלמות ששועבדו מן האויר לא יכלו לפרוץ את טבעת-צבא זו. שכן להן לא היה צבא מספיק לכך, או שצבאן הושמד לפני כן.

המסקנה היא, איפוא, כי גם ההכרעה במלחמות זמננו תיפול בקרב בין צבאות; כי לא פצצות אטומיות ולא "קלעי" ה"V" יעמדו להן למדינות קטנות אלא צבאות, שזמנם לא חלף גם בתקופה האטומית.

במלים אחרות: מדינות קטנות צריכות להילחם בנשק שיש להן, וצריכות להתכונן למצב שהן עלולות להימצא בו. זאת היא הסיבה שלתמרוני הצבא השוויצרי מציעים תרגילים המבוססים על תכניות נגד אויב בעל עליונות טכנית ומספרית גדולה. מציעים לצייד את ה"אויב-הפולש" המדומה ב"גלמי" טנקים ותותחים, במידה שיש להניח כי טנקים ותותחים ממש אמנם יהיו בידי המתקיף. מטרת התימרון הוא לאמן את הצבא בפעולה נגד אויב, של משה יתכן וילחם נגדו — אויב בעל עדיפות ציוד גדולה. זאת היא הסיבה לכך שהתימרונים השבדיים מרוכזים במיוחד במוביליזציה (הבאת היחידות לידי עצמת-זיון וכושר-תנועה של זמן מלחמה) מהירה, ובשיתוף פעולה בין גופים קטנים בתפקידי הגנה מקומית. כי ההתקפה הבאה עתידה לבוא במפתיע וללא הכרות מלחמה, בצורה של "בליץ", ורק מוביליזציה מהירה והגנה מקומית יעילה יאפשרו את העמידה בפני אויב העדיף בציד ובטכניקה.

ה.

אולם, המסקנות שאליהן הגיעה המחשבה הצבאית בארצות הקטנות — שכפי שצוין לעיל נשקפת להן סכנה לא מידי בעלי כוח שוה או דומה לשלהן, אלא מידי מעצמות גדולות — ושחילן העיקרי נשאר בכל זאת חיל-רגלים גוזרות שוב אותו משבר עצמו ב"מחשבת המגן", ששיתק מדינות קטנות כה רבות לפני המלחמה האחרונה ובתוכה, והוא מאיים עליהן גם כיום.

אם אלו הן המסקנות — שואלים — מה בכלל ערכן של ההכנות להגנה? אך בפתיחת סקירה זו הרי צוין ההבדל בין הלך הרוח שהיה קיים אחרי מלחמת העולם הראשונה לבין זה של היום והתרגש. שעכשיו שולט ריאליזם במקום אשליות. והנה, ניסוח זה טעון גם תיקון: הריאליזם

עלול ליהפך לציניות. הזכרתי את הקצין השויצרי הצעיר השואל בדאגה רצינית, היכולה עדיין מדינה קטנה להקים ולהחזיק צבא שהוא מסוגל לעמוד במבחנה של מלחמה חדישה; אולם נמצאים קצינים צעירים אחרים, המתחסים בלעג לכל תפקידם ולכל אימוני הצבא, והסיבה שהמציאו בשוויצריה, למשל, את הסיסמה הלגלגנית: „במצעד רגלים קצוב — נגד פצצת האטום!“

מאחורי המשבר בתיאוריות הטקטיות, ומאחורי שאלות הצידוק, עומד המשבר המוסרי והרעיוני בקרב האומות הקטנות. למשבר זה שתי בחינות: האחת שכבר צוינה — דהיינו, הספק האם יהי לאל ידם להגן על עצמם; והשניה, עמוקה ומסובכת יותר — הוא הספק, כלום יש עוד זכות והצדקה לקיום מדינות קטנות — לפחות כפי שראו והבינו מושג זה במאה הי"ט — בתוך עולם, המתארגן כנראה לפי שטחים עצומים, חסיבות כלכליות גדולות, תחומי השפעה וכד', — או שמא יש צורך בתפיסה ובהבנה חדשה של המדינה הקטנה, צרכיה, תפקידיה וחובותיה.

על משבר זה, העובר בתוך שורותיהם של כל הצבאות במדינות המדינה הקטנה, צרכיה, תפקידיה וחובותיה.

המשמעת היא ציפור-נפשם של הצבאות. אם לא ישתתתה בחבונה ויקיימה בהחלטה נחושה — לא יהיו לך אנשי-צבא. רג'ימנטים וארמיות לא יהיו בלעדיה אלא אספסוף מזוין, פורע-חוק, המסוכן לארצו הוא יותר מאשר לאויב.

מרשל דה-סנס